

5. Makt, tystnad och församlingsliv

En smärtsam tystnad

Det finns en tystnad inom frikyrkorna ”som kväver och stänger in, som skapar osäkerhet och smärta”, skriver EKHO-företrädarna Anders Camenius och Johanna Wikberg (2017, s. 65). De ser flera anledningar till denna tystnad och lyfter bland annat en rädsla för att skapa konflikter och riskera att såra människor som gör att församlingar istället väljer att agera med tystnad och att lägga locket på. Som vi kommer att se är tystnad nära förbundet med makt. Det tysta blir ofta det självklara och det självklara blir det sanna, det som ses som ”naturligt”. Intervjupersonerna beskriver att många församlingsmedlemmar har svårt att veta hur de ska förhålla sig till frågor som rör hbtq, då det uppfattas som främmande och annorlunda. De återkommer till den utbredda tystnad som de ser råder inom kyrkorna om hbtq och flera refererar till en tystnadskultur. Erik säger: ”Vissa gånger kanske det har kommit på tal, men jag har upplevt att det tystats. Att ’nej, nej, nej, usch... vi pratar inte om det här nu’, det blir jobbigt och svårt och tungt... och med en rädsla”. Jag frågar honom om han ser det som en tystnadskultur och han svarar:

Ja. Det skulle jag absolut säga. Jag tolkar det som en rädsla att ta upp det för att... kanske en vetskap om att det är en svår fråga. De som jag hade runt omkring mig då, det var inte många som var utbildade pastorer utan lekmän och bara nåt år äldre än jag och alla är ju olika, i olika stadier i tro och vad de tycker och tän-

ker. Men jag tolkar det som att det är en svår fråga, en känslig fråga, ”vi talar inte om det”, så skulle jag tolka det.

En del av intervjupersonerna reflekterar över att de överhuvudtaget inte visste att det fanns något som benämndes homosexualitet, bisexualitet eller trans under sin barndom eller tidiga tonår. Enligt Butler (2005, s. 71) verkar inte förtryck enbart genom öppna förbud, utan även som en ”enkla av otänksamhet och onämbarhet”. Att vara hbtq-person i förtryckande kontexter är inte förbjudet, eftersom det överhuvudtaget inte är tänkbart eller möjligt att föreställa sig; hbtq har, menar Butler, inte lyckats nå fram till det raster av kulturell begriplighet som reglerar det som kan nämnas och tänkas. Det finns en förtryckande tystnadskultur inom en del frikyrkliga gemenskaper där vissa fenomen (så som hbtq) är onämnbare och ytterst tabubelagda, samtidigt som det också råder en upptagenhet kring sexualitet med tydliga regler och normer för vad som är tillåtet och inte. (Jag återkommer till detta resonemang i kapitel 6 under rubriken ”Den paradoxala (frikyrkliga) sexualiteten”.) Hur kan man då finnas till som hbtq-person i ett sammanhang i vilket ens hela identitet inte erkänns? För Lo är det inte möjligt, och det var också anledningen till att hon lämnade kyrkan. Hon säger:

Jag har en flickvän nu och jag vet hur det är i kyrkan att det blir bara tystnad, tystnad, tystnad. Jag vill inte önska någon att de ska få höra att ”du ska hamna i helvetet”, men då får man ändå något som man kan säga emot. Istället för bara tystnad. Att bara stå och titta på en person som är tyst, det gör jag aldrig igen.

”Att vara uttryckligen förbjuden innebär att ha en diskursiv plats från vilken något som en motdiskurs kan artikuleras”, skriver Butler, men att bli ”outtalat fördömd är att inte ens kvalificera sig som ett objekt att förbjuda” (Butler, 2005, s. 71). Att bli outtalat fördömd är något som flera informanter återkommer till och som de beskriver som ännu värre än att bli uttalat fördömd, eftersom det då, som Butler skriver, finns en möjlighet att kunna bemöta och reagera. Lo hör av sig till mig efter intervjun och skriver:

Jag kom att tänka på en sak som jag inte vet om jag uttryckte så tydligt i intervjun. Men det är ett slags självzensur som jag tror uppstår i ekvationen "något icke officiellt godkänt-sexuellt" och "tystnadskultur" som bakbinder en själv. Det är för mig det som fortfarande är mest svårt, att i avsaknaden av språk till slut bli till den som bakbinder sig själv.

Lo beskriver hur bristen på erkännande gör att hon känner sig bakbunden. När det inte finns ett språk, en vokabulär för att kunna sätta ord på det som erfars som hbtq-person, blir hon med Butlers ord ett objekt som inte ens kvalificerar sig till att förbjudas. Även Cecilia berättar om tystnadens smärtsamma konsekvenser. Hon är idag 25 år och har vuxit upp i en pingstförsamling. Det var dock inte förrän hon gick i gymnasiet som hon blev varse vilken syn på homosexualitet som Pingstkyrkan har. Hennes skolklass fick då i uppgift att besöka olika frikyrkor och intervjua pastorer. Cecilia säger:

Och då sa jag direkt att jag vill ha Pingst för jag känner pastorn där. Och sen så fick man med sig frågor, vem som grundade och så vidare, hur länge det har funnits. Och så var det en punkt "Vad tycker kyrkan om homosexualitet?" och då tänkte jag: "Vadå, varför är den här med, det har väl inget med det att göra?" men sen kommer vi dit... och så frågade jag: "Vad tycker ni om homosexualitet?" Det var två pastorer där och när den frågan kom så kollade de på varandra och så sa dom: "Pass" och skrattar generat och jag tänkte: "Va?"

Charlotta: De ville inte svara?

Cecilia: Nä. Och då tänkte jag att: "Nä men... det här var konstigt. Nu får ni svara, ni pratar ju för er församling liksom, nu får ni svara". Och då sa de: "Nä, men vi anser att det ska vara man och kvinna. Man får inte gifta sig här som samkönade. Och är man homosexuell och vill vara med i församlingen så brukar vi hänvisa till svenska kyrkan istället".

Charlotta: Man var inte ens välkommen som homosexuell till församlingen?

Cecilia: Nä. Typ inte. Och jag blev jätte... Det var alla känslor på samma gång, jag förstod ingenting [...] Jag minns att jag fick så mycket känslor så jag började gråta. Jag kunde inte hålla inne med det, men jag ville inte gå, jag ville fortsätta. Just för att de sagt "pass" också, de ville inte prata om det och då blev jag lite så här att nu får ni stå upp för det ni säger, liksom.

Cecilia berättar att hon frågade pastorerna hur de skulle reagerat om det varit deras egen dotter som kom ut som homosexuell. Den ena pastorn svarade att hon skulle känna det som att hon hade misslyckats som mamma. "Och då grät jag så mycket så jag knappt kunde andas. Det blev som att det var min mamma som pratade. Det kändes nästan så". Cecilia sitter tyst en stund och sen säger hon med eftertryck:

Jag tycker det är så sjukt att man är uppvuxen med något, men det är först då som man får veta. Det är typ som man är i en bokcirkel och sen efter 20 år får man veta att den här bokcirkeln har sin grund i nazismen typ. Att intäkterna går till KKK [Ku Klux Klan], typ. Värsta grejen som ingen pratar om men som ändå finns en stark åsikt om, men som ingen pratar om. Ingen som vill prata om det. Inte ens pastorerna som ska stå bakom församlingen med stolthet.

Tystnad har genom tiderna använts som ett kraftfullt verktyg för att hålla vissa beteenden, grupper eller enskilda individer i schack. För Foucault är tystnad inbäddat i begreppet *scienta sexualis*, som ett sätt att kontrollera sexualiteten. Han skriver: "I gengäld ligger inte makten hos den talande (för det är han som är i en tvångssituation) utan hos den som lyssnar och tiger" (Foucault, 1976/2002, s. 79). Genom att uppmärksamma och analysera de strukturer som anses självklara och naturliga kan vi, menar kulturvetarna Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000), förflytta det självklara och tysta till något som går att ta ställning till, till något som går att vara för eller emot. På så sätt kan det tysta och självklara göras tillgängligt för diskussion och kritik, vilket i en förlängning också kan leda till förändring.

Levbara liv – nu och i evighet

”Att svika någons förväntningar är att bli en besvikelse”, skriver Ahmed (2017, s. 65). Hon undersöker begreppet lycka och vad vi menar med lycka visavi förväntningar. Enligt Ahmed ses ofta lyckan som en slutpunkt, som meningen med livet. Att önska någon lycka är enligt henne inte (enbart) en välmenad önskan om att någon ska leva på det sätt som gör hen lycklig; den innefattar också en påtryckning i en moralisk heteronormativ riktning eftersom den allmängiltiga vägen till lycka innefattar att hitta ”den rätte”, att gifta sig och att få barn. För att inte antas vara heterosexuell behövs ett proklamerande av att man är något annat, det krävs ett upphörande av en förmodad heterosexualitet. Linda berättar om när hon träffade sin fru. I början av deras relation höll de sin kärlek hemlig i församlingen eftersom de visste att den inte skulle accepteras. Hon säger:

När vi började umgås var jag med i en bönegrupp och jag visste ju vad folk tyckte där och därför ville jag inte säga så mycket och det är väl också den största anledningen till att jag inte velat säga något i början av en relation, man blir så utpekad och man känner att man måste stå till svars för nånting. Och en del i kyrkan är man rädd för att de ska säga att det är bara något du fått för dig, du kan säkert bli kär i en kille, lite åt det hållet [...] Och när vi började gå till kyrkan tillsammans så tyckte jag det var jobbigt på ett sätt, att ”tänk om folk märker att vi är ett par”, det var jobbigt, man fick nästan ont i magen när man satt på gudstjänst. Jag hade de känslorna då.

Linda kände sig utpekad och upplevde det som att hon behövde stå till svars inför församlingen. Risken att bli påkommen var så jobbigt att hon fick ”nästan ont i magen” när de gick till kyrkan tillsammans. Linda ville att de skulle gifta sig så fort som möjligt för att förhindra att andra skulle tro att det bara var något hon fått för sig. När de varit tillsammans i ett år gifte de sig i Svenska kyrkan och efter bröllopet träffade de pastorn i sin församling och berättade att de har gift sig. Reaktionen blev inte positiv; hon säger:

När vi sa till pastorn att vi har gift oss så kändes det som det här var inte hennes tanke med det hela, hon blev inte så glad [skrattar lite].

Charlotta: Hur märkte ni det?

Linda: Det var lite reaktionen... ”Har ni?” Det kändes som hon blev förvånad över att vi hade gift oss för då är det mer definitivt. Hon hade nog velat att jag kommit till någon annan slutsats. Man kan nästan känna att hon och flera andra blev ledsna. Att de blev ledsna, och kanske besvikna, men främst ledsna över situationen. Det blev inte som dom hade tänkt, utan då går man över till ett liv i synd, jag tror att det är det som de tänker. Inom kyrkan.

Charlotta: Att de ser dig som förtappad på något sätt? Att du inte är en av dom?

Linda: Ja. Lite åt det hållet, tror jag. Att man inte ska leva så. Och det har man ju märkt på flera i kyrkan att de blir ledsna. Normalt sett om man säger att man har gift sig så är ju folk glada men i det här läget så får man inte den här reaktionen utan de blir väldigt... de visar inte så mycket känslor utan blir ganska tysta och det kan vara jobbigt.

När Linda berättar att hon har gift sig blir pastorn och flera andra i församlingen ledsna. Detta upphörande av en förväntad heterosexualitet, hävdar Ahmed (2017, s. 63), ”skildras som en förlorad möjlighet att bli lycklig” och det kan således tolkas som att pastorn och de andra ser det som ett misslyckande för Linda. Det kan även tolkas som ett misslyckande för hela församlingen, som inte lyckats leda Linda på rätt väg.

I den kristna tron finns ytterligare en aspekt: tanken om evigheten, om livet efter döden. När Linda säger att församlingsmedlemmarna anser att hon och hennes fru har ”gått över till ett liv i synd” betyder det i den värdekonserverade kristna tron att de missar himmelriket. Evigheten hamnar på så sätt i fokus för förståelsen av synd. Att Linda väljer en annan väg än den heterosexuella innebär inte bara ett misslyckande i detta liv utan vägvalet har betydelse i evig tid och för evigt liv. Även Lo talar

om evighetens fokus inom den kristna tron. Hennes familj tillhör Svenska Alliansmissionen, en församling som även hon tidigare var en del av. Hon säger:

Jag upplever att mina föräldrar har vetat om den här sidan väldigt länge, men så länge den inte är aktiverad, alltså hbtq-sidan, min queerhet. De har vetat om den och måste ha varit rädda hela tiden att jag skulle leva ut. De levde i den skräcken men det var ändå bra, för då syns det inte. Men så fort det händer saker som visar upp det här, och det kan ju vara saker som att man går på vissa evenemang och då är det jättesårande att man gör det.

Charlotta: Varför blir det så personligt, tror du?

Lo: För att jag dör. Jag tror att det är det. Att jag riskerar mitt eviga liv. Det måste vara det. Jag kan inte prata med dom om det här, jag tror inte jag är kapabel, det är för nära och jag tror inte de heller har... jag har nog mer distans till det än de har. För att de blir liksom bara arga. De går ut ur rummet om jag försöker diskutera det. Det går inte att komma fram.

Lite längre fram i intervju talar vi åter om evigheten och Lo säger:

Evigheten är svår att omfamna, vad den är. Och i relation till mina föräldrar, det är det sista man vill att någon ska vara fast i ett plan som rör evig tid. För då spelar det ingen roll vad man gör i ett jordeliv, man kan göra vad som helst. För: ”Jag vill göra allt för att rädda dig. Om jag gör dig illa nu, så är det okej för du kommer få igen det sen”. Och detta är väldigt svårt att prata om eftersom det ligger i en annan tid.

Det Lo tar upp är viktigt för att kunna förstå den starka laddning, och i vissa fall aversion inför hbtq, som finns inom många frikyrkor. Sexuell identitet och könsidentitet kan vara anledning till att familjer splittras, att individer tvingas ut ur kyrkan och att hbtq-personer mår så psykiskt dåligt att de överväger, och till och med genomför, självmord. Om man har en bokstavlig tro och anser att utlevd homosexualitet, bisexualitet

eller transidentitet är förenat med synd innebär det också att man tror att personerna som lever på ett sådant sätt riskerar att komma till helvetet efter döden. Utifrån en sådan världsbild förstås logiken i det Lo bär vittnesbörd om. I tron på en evighet är tiden för ett jordeliv kort, och som närstående vill man göra allt för att rädda personen från att bli ”evigt förtappad”. På så sätt kan ageranden som att försöka förändra en persons sexuella identitet, påtala det syndiga med att leva som hbtq-person eller förvisa människor ut ur kyrkan försvaras och motiveras. De anses vara handlingar av omsorg och kärlek för att rädda individen. Sociologen Ole Riis och religionssociologen Linda Woodhead (2012, s. 112) skriver: ”The only important aim is salvation, and indulgence in the illusory, short-term benefits of this life can hinder people from spiritual life in search for eternal bliss”. Ängest och rädsla inför djävulen samt hot om helvetet är en verklighet för många frikyrkligt kristna. Hanna säger:

Jag var väldigt upptagen vid om jag skulle komma till helvetet eller inte. Är man uppvuxen i en frikyrkofamilj så är det ständigt närvarande, hotet om helvetet. Och då när jag kom ut så var jag otroligt upptagen av det. Ena dagen tänkte jag det är okej men andra dagen tänkte jag ”uh... det här är inte klokt, jag begår en fruktansvärd synd”.

I de frikyrkliga gemenskaperna finns alltid en idealisk ordning som de troende har att förhålla sig till. Genom att personliga och sociala liv sätts i förhållande till en sådan ”alternativ ordning” placeras människolivet i ett perspektiv som sträcker sig både före och bortom en avgränsad livslängd. I en sådan tillvaro blir vikten av att leva som ”rätt” kristen ytterst påtaglig, såväl för en själv som för personer i ens familj eller församling.

Församlingen som en kropp

Teologen Ola Sigurdson (2009) menar att benämningen Kristi kropp används i Bibeln som ett sätt att tala om den kristna församlingen. I Första Korinthierbrevet 12:27 står att läsa: ”Ni utgör Kristi kropp och är var för sig delar av den”. Sigurdson hämtar stöd även från andra passager i Korinthierbrevet där det framkommer att de enskilda församlingsmed-

lemmarna tillhör Kristus på samma sätt som lemmarna tillhör en kropp. Gränsen, skriver Sigurdson, ”mellan individuella kroppar och den sociala kroppen blir inte särskilt tydlig, eller ens särskilt intressant” (Sigurdson, 2009, s. 36). Även kollegan Björn Cedersjö jämför de frikyrkligt kristna vid ”varandras lemmar i kroppen” när han tecknar en bild av hur församlingens självbild och identitet är att vara Guds folk: ”Kristus anses vara huvudet och de frikyrkligt kristna är varandras lemmar i kroppen. Till sammans ska man återspegla Kristi sinne, bära varandras bördor, älska varandra, tjäna varandra, förmana varandra och dela livet med varandra” (Cedersjö, 2001, s. 57).

Den ömsesidiga omsorg som Cedersjö beskriver kan dock ställas på sin spets om en församlingsmedlem inte efterföljer den moral och etik som församlingen förespråkar. Att se församlingens medlemmar som delar av samma kropp innebär ett gemensamt ansvar för att kroppen hålls frisk, skadefri och hälsosam. Om en del av kroppen skadas påverkas hela kroppen genom att bli nedsatt och försämrad, därför är det hela församlingens ansvar att förebygga skador. Om någon del har blivit skadad är det allas uppgift att ta hand om den och se till att den blir frisk. I församlingar där hbtq ses som en sjukdom, skada eller synd blir det således hela församlingens uppgift att hantera hbtq-personen, eftersom man menar att församlingen som helhet påverkas (negativt) av att ha personen i gemenskapen. Detta blir tydligt i samtalet med Sofia. Hon berättar om när hon utbildade sig till pastor och uppmanades av lärarna att berätta om sin sexuella läggning för de andra studenterna:

Vi satt i ring och jag berättade [...] och folk grät, det var ju av nån slags helig vrede, att det här är så förkastligt inför Gud, det är så orent. De verkligen uttryckte en smärta för att jag befläckade kyrkan. Att jag befläckade Guds ord om jag skulle tro att jag kunde predika.

I linje med Sigurdson (2009) och Cedersjö (2001) belyser Erik Lundström, i sin mastersuppsats om kristen hederskultur, sambandet mellan den enskildes helighet och församlingens helighet. Han skriver: ”Det bygger på tanken att Gud är helig och därför bör Guds heliga folk också hålla helighetens standard. Troende uppmuntras in i renhetens mog-

nads-process med målet att ta makten över själens fiender: världen, köttet och djävulen” (Lundström, 2020, s. 28).

Även i antologin *Bekänna färg: Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld* (Edsinger & Baker, 2019) diskuteras församlingen som en kropp där medlemmarna ansvarar för varandra. Richard Hays, nytestamentlig exeget, skriver i kapitlet ”En vision för kristen etik – exemplet homosexualitet”:

Bibelns restriktioner mot homosexuellt beteende handlar inte bara om enskilda individers personliga moral utan lika mycket om hälsotillståndet, friskheten och renheten hos det utvalda folket [...] Synd är som en infektion i kroppen, och därför är vårt moraliska handlande inte bara fråga om den enskildes frihet att göra vad han vill. ”Lider en kroppsdel så lider också alla de andra” (1 Kor 12:26) (Hays, 2019, s. 49).

I församlingar med ett sådant värdekonserverat synsätt som Hays uppehåller sig vid, blir den enskildes sexualitet en angelägenhet för hela församlingen. I intervjuerna har flera tagit upp händelser och situationer som kan härledas till ett synsätt där församlingens medlemmar är del av en större helhet. Linda beskriver en händelse som inträffade ett par månader före vår intervju. Hon och hennes fru var på gudstjänst i församlingen som de tillhör. En kvinna går upp på scen för att sjunga och läsa ett bibelord. Linda säger:

Hon sa att man inte skulle leva i homosexuella relationer och läste ur Bibeln. Hon tyckte att man skulle förmana, likväl som man förmanar sina barn så ska man förmana andra som gör fel. Lite så, jag kommer inte ihåg exakt. Men det kändes jobbigt att vara med under en sån gudstjänst. För alla vet att hon pratar om oss två, hon säger inte bara ett bibelord utan hon talade kring det. Det var inte rätt att göra så, kände jag [...] Alltså innan hon skulle läsa det så pratade hon om att i en familj så behöver man ibland förmana sina barn. Och församlingen är en familj. Hon sa det på så sätt att det fanns ingen tvekan om att hon menade oss två. Det är bara vi som lever i en samkönad relation och hon ville berätta att det är fel. När man tänker på det efteråt... förstår hon

inte att vi har läst de där bibelorden ganska många gånger själva och ställt oss den frågan? Alltså dels så skapar det en osäkerhet för mig själv för jag tycker det är jobbigt att vara med på gudstjänster när det har hänt en sån här grej. Vad händer nästa gång på gudstjänsten? Ska hon upp nån mer gång och säga nåt? [...] Jag får den här oron i mig. Jag får nästan känslan av ont i magen om jag börjar se scenarion som börjar likna det. Men ju längre tiden går så blir det lugnare.

Jag frågar om det var någon i församlingen som tagit upp händelsen efteråt och Linda säger:

Det var några som kom fram till oss under fikat och nästan bad om ursäkt för det som hon sagt. Hon själv gjorde inte det, men andra personer i kyrkan kände att det var så utpekande och hemskt. Och det tyckte jag var bra. Vårt svar var väl egentligen att vi har förståelse för att den åsikten finns, för det ville vi vara tydliga med. Man får tycka olika.

Jag undrar om pastorn pratade med dem om vad som hänt, och Linda svarar:

Nej, det gjorde han inte. Och under gudstjänsten så kom han ju upp på scen och då sa han inget om det. Jag tror inte att han ville göra det värre. Och han kanske inte ville be om ursäkt för något som han tycker själv. Han har den åsikten att det är fel. Men det här var en situation som jag tyckte var så jobbig så har jag funderat mycket på det efteråt och jag känner mer och mer att jag tycker att han borde åtminstone gått fram till oss efteråt och berättat och sagt något som... visa att man inte gör på det sättet, att det är inget schysst sätt att göra det på.

I intervjuutdraget blir det tydligt att församlingen förstås som en kropp eller familj där man anses ha rätt att förmana och fostra varandra. Att närvara vid en gudstjänst i en värdekonserverad församling som de enda (öppna) hbtq-personerna innebär att befinna sig i en utsatt position.

Butler (2003, s. 45) skriver: "Sårbarheten inför den andre är en del av det kroppsliga livet, en utsatthet för att plötsligt tilltalas från någon annanstans utan att vi kan föregripa det". När Linda och hennes fru blir utpekade, anklagade för att "leva fel", förmanade och fostrade på grund av sin kärlek till varandra innebär det en stark psykisk påfrestning som också skapar osäkerhet. Linda säger att hon får ont i magen och känner en oro i kroppen när hon tänker på det. Hon undrar vad som kommer ske nästa gång, kommer det upprepas? Vad händer då? Hanna berättar om en liknande situation när hon och hennes flickvän besökte en (annan) församling under ett påskfirande: "Det var en präst som sa i sin predikan att 'en del tror att Jesus var bög men det var han såklart inte eftersom homosexualitet är en synd'". Hon fortsätter: "Vi satt precis framför honom och han måste ha sett, min sambo ser väldigt flatig ut så jag vet inte om vi triggade honom eller om det ingick i repertoaren. Men vi satt precis framför honom och jag visste inte vart jag skulle titta. Det blev jättejobbigt". Jag frågar henne hur det kändes och hon svarar:

Jag blev skamsen på nåt konstigt sätt för jag kände som... "Ja, just det. Jag kan ju inte bara komma till en församling utan att kolla att den är okej med oss. Här knallar jag in som att det inte var nåt alls". Det var nån sån känsla, inte att jag blev påkommen men... jag blev arg också, men efteråt var det som "ja, just det nu kom jag ihåg vem jag är".

"Rum tar form av de kroppar som 'bebor' dem", skriver Ahmed (2011, s. 134) och menar att heteronormativiteten skapar ett slags allmän trivsel där kroppar breder ut sig i "rum som redan tagit deras form" (Ahmed, 2011, s. 138). Att känna sig bekväm, menar Ahmed, är en känsla man sällan är medveten om eftersom det innebär att man smälter in, att man passar in i sammanhanget. Att inte passa in, däremot, då "hamnar det som är i bakgrunden rakt framför en, och liknar en värld organiserad på ett särskilt sätt".

Ahmed använder begreppet *vanevärldar* för att förstå hur vana kan kopplas till det naturliga, det som sker rutinmässigt och som blir som en andra natur. Publika rum formas av kroppars vanebeteenden så att konturerna av dessa rum tar form av de kroppar som bebor dem. I de hetero-

normativa sammanhangen innebär det att heterosexuella cis-kroppar kan röra sig bekvämt genom rummet, ”som om det vore deras hem”. När andra kroppar – i detta sammanhang kroppar som inte är heterosexuella och cis – gör inträde i dessa rum uppstår alltid någon form av reaktion. Närvaron av och närheten till de andra kropparna gör att de välbekanta rummen plötsligt ter sig främmande. Sociologen Nirmal Puwar (2004, s. 43) skriver: ”Människor blir ’ställda’ eftersom en hel världsbild skakas om”. I Hannas och Lindas berättelser är det tydligt att de utgör de ”andra kropparna” och att de, bara genom sin närvaro, får de tidigare hemtama rummen att kännas främmande och annorlunda för dem som bebor dem. Kvinnan som gick upp på scen i Lindas berättelse och kvinnan i Hannas citat som ansåg att homosexualitet är en synd kände sig troligtvis manade att återbringa en (kristen moralisk) ordning genom att predika om det (som de anser) syndiga och felaktiga i att leva som homosexuell. Handlingarna motiveras och försvaras genom församlingsmedlemmarnas hävdanden att de sker av omsorg, då de anser att Linda och hennes fru respektive Hanna och hennes sambo behöver tillrättavisas eftersom de inte lever på ett sätt som är förenligt med församlingarnas moraliska värdegrund.

Maktordningar och queera herdar

Enligt statsvetaren Marion Young (2000) kan förtryck vara en följd av vardagliga och ”normala” föreställningar och beteendemönster som uppkommer och fortgår genom att de inte blir ifrågasatta. Förtryck, hävdar Young, har en strukturell karaktär och drabbar specifika grupper och enskilda individer på grund av föreställningar som ligger inbäddade i traditioner och institutionaliserade regler. Dessa skapas och återskapas systematiskt i samhällets ekonomiska, politiska och kulturella institutioner som en del av kulturen. Förtryck, tystnad och tystande är nära sammanflätat med makt och i detta avsnitt kommer jag, med en betoning på ledarskap, diskutera hur makten kan ta sig uttryck inom de frikyrkliga gemenskaperna. Religionshistorikern Robert Orsi skriver i sin välrefererade bok *The Madonna of 115th Street*:

It is this power that makes us know in our bodies that certain

ways of being are the only appropriate ones for the world, as we are taught the world is. The efficacy and effects of this form of power are manifest in the shame and terror we feel when we transgress the boundaries it establishes (Orsi, 1985, s. xxxix).

Det är meningslöst, fortsätter Orsi, att tala om religion utan att samtidigt tala om makt då "[r]eligion is one of the more effective media by which social power is realized in bodies, just as religion shapes, orients, and limits the imagination" (Orsi, 1985, s. 19). I de frikyrkliga kontexterna inramas maktrelationerna av moraliska och existentiella ställningstaganden och värderingar och i de intervjuades berättelser är makt ständigt närvarande.

Christina talar om sin tid som anställd på ett behandlingshem drivet i kristen regi. Föreståndaren hade en stark maktposition: "Föreståndaren är min pastor, min chef som kurator, min själavårdare, han är mitt allt och han är väldigt auktoritär, en gammal pingstpastor och han styr allting med järnhand". Christina berättar att personalen bodde på området och de förväntades leva sina liv där. Det fanns tydliga regler om att närvara vid minst tre gudstjänster per vecka, delta i kvällsaktiviteter och följa med på evangelistresor. I efterhand ser Christina gemenskapen på behandlingshemmet som en sektmiljö. Hon säger: "Jag har nyss haft en omgång i min terapi igen där jag bearbetar den här tiden, för det var väldigt sekteristiskt och jag levde i en ständig skräck". Hon återger en situation på behandlingshemmet som hon beskriver som en banal händelse men samtidigt som "en de mest livsgenomgripande händelserna i mitt liv". Hon hade fått tillåtelse från en av cheferna att utföra en praktisk förändring i personalbostaden, men när sedan pastorn fick reda på förändringen blev han väldigt upprörd. Christina säger:

Jag blev helt förtvivlad och säger att så här kan ni inte göra mot mig för jag fick ju tillåtelse från en chef och då blir han så otroligt arg och säger att "nu är du ute på farliga vägar, Christina, jag har ett högre andligt ämbete än du och jag står närmare Gud än du och nu är du obstinat och uppstudsig och du kan inte lyssna på Guds röst som jag kan, så nu ska du bara tiga och lyda", så ungefär.

I Christinas berättelse blir det tydligt hur pastorn utnyttjade sin makt som ledare genom att både hota henne och påpeka att han stod närmare Gud än hon. Christina refererar till Knutby Filadelfia och säger att hon känner igen sig i mycket av vad de tidigare sektmedlemmarna i Knutby vittnar om, särskilt när det kommer till maktaspekter och ledarnas roll.²⁶ Hon fortsätter:

Där skulle kvinnan underordna sig mannen och var hon alltför uppkäftig så behövde mannen fostra henne liksom men det blev ju en väldig skillnad. Att överst här är Gud, här är pastorn, här är maken och här är kvinnan. De kunde ju inte alltid urskilja vad som var pastorn, vad var Gud, vad var vad? Och så tänker jag också. Vad var föreståndaren på behandlingshemmet? Vad var Gud? Vad var andra representanter som hade högre andligt ämbete än mig? För mig har det skett en sammanblandning där jag har lite svårt att urskilja, något som också fått konsekvenser i mitt sociala liv.

Christina beskriver att de maktordningar och positioner som var en central del av hennes liv när hon tillhörde de frikyrkliga samfunden fortfarande har ett stort inflytande för henne, trots att det är många år sedan som hon lämnade kyrkan:

Det där att använda sin relation till Gud för att hävda sin makt-position, det har jag känt sen dess... och det har kommit fram i terapin att jag har en rädsla för auktoriteter som jag också har tagit med mig i världsliga sammanhang. För eftersom han även var min chef så har jag svårt att hantera chefer fortfarande. Och det kan låta som en banal händelse, men det var livsavgörande för mig för jag fick då veta att jag kan inte lita på min inre röst, jag måste gå till andra för att veta vad som är rätt och fel. Det knäckte något i mig som aldrig kommer bli helt igen även om jag jobbar med det.

Hon skrattar när hon säger att hon ju vet att hennes chefer på sitt nuvarande arbete inte är utsända av Gud, men blir snabbt allvarlig när hon

förklarar att det svåra kan vara att urskilja vilken makt de besitter, hon säger: "Alltså, vari ligger deras auktoritet? Hur mycket kan jag säga nej? När kan jag säga nej?" För Christina blir det svårt att veta hur hon kan och bör förhålla sig till personer i maktpositioner, något som hon ser är nära förbundet med de maktordningar som finns inom frikyrkliga samfund.

Liksom Christina reflekterar flera av de intervjuade kring ledarskap och den makt som pastorerna har (och ges) inom frikyrkorna. Sofia belyser hur maktdynamikerna ofta hänger samman med hur nära Gud man anses vara. Även hon beskriver sin tidigare församling som sekteristisk och säger: "Det blev väldigt... ja, sekteristiskt på det sättet att det fanns vissa personer som hörde Gud extra mycket och det fanns ingen annan församling som var bra nog, det var väldigt elitistiskt". Sofia återger när hon berättar för sin pastor att hon tror att hon är lesbisk, men då får rådet av pastorn att börja dejta en av killarna i församlingen. Hon säger:

Det viktigaste för mig i livet var fortfarande att tjäna Gud, att vara en rätt kristen och då var det viktigt vad min pastor sa. Och han var i en maktposition gentemot mig och mycket äldre dessutom och ja... men det är ändå pinsamt att jag inte kunde bestämma själv, att jag inte bestämde själv bara att jag är inte kär, liksom, i han, jag är inte intresserad. Jag ville väl så gärna att det skulle... jag ville väl att jag skulle fungera på nåt sätt.

Sofia blev tillsammans med den föreslagna killen under en period, men kände att det var fel; hon var inte intresserad av honom, hon blev ihop med honom mest för att det förväntades av henne och att hon själv så gärna ville "fungera" i enlighet med förväntningarna. Hon ville vara en "rätt kristen" och tjäna Gud och göra sin pastor nöjd, vilket hon idag ser som "pinsamt". Laura minns ett samtal hon hade med sin pastor i samband med att hon lämnade församlingen. Hon berättade för honom att hon är lesbisk och att anledningen till att hon lämnade kyrkan var församlingens syn på homosexualitet:

Jag tänkte ju att jag är tillräckligt saklig för att säga något om det när jag ändå ringde upp eftersom de önskade att man skulle göra

det och då svarade pastorn och jag pratade kort med honom, men han kunde inte bemöta det.

Charlotta: Vad sa han?

Laura: Han kunde inte riktigt bemöta det på... det var ett sånt obehagligt sätt som jag varit med om många gånger och det är därför jag håller mig på avstånd.

Charlotta: Kan du beskriva det obehagliga?

Laura: Ja, men det är väl att... två medmänniskor och sen plötsligt så är man inte det längre. Det finns plötsligt någon konstig hierarki, någon maktobalans där jag är väldigt... ett psykologiskt spel, en märklig situation där jag inte längre är värdig.

Laura har svårt att sätta ord på känslan som uppkom när hon berättade för pastorn att hon är lesbisk. Hon säger att det plötsligt uppstod en maktobalans, en situation där hon inte längre var värdig. Rosmarie funderar över vikten av ett moget ledarskap för att kunna hantera olika åsikter och tolkningar i en församling:

Ett av de problem som finns inom frikyrkan idag är att ledarskapet saknar en förmåga att skapa en atmosfär som är tillåtande och där man kan uttrycka sin åsikt. Och då tänker jag också att i den atmosfären måste man också kunna uttrycka traditionella konservativa åsikter. Det måste också vara accepterat, men man måste också kunna uttrycka nya mer moderna åsikter. Och att man kan ha en bredd av tolkningar av Bibeln. Det tycker jag saknas. Och det är ett stort problem. Det här handlar också om hur moget ledarskapet är. Hur trygga de är som individer om de kan skapa en trygg atmosfär där det är okej att uttrycka andra åsikter, men om ledarskapet är omoget eller svagt då vill de gärna hålla ihop gruppen mycket mer och då blir det mindre tillåtande att uttrycka andra åsikter och då blir det mer en sektliknande grupp. Då vågar man inte uttrycka andra åsikter. Så är det ju.

Rosmarie betonar att pastorerna i en församling har ett stort ansvar att skapa en miljö där medlemmarna kan känna sig trygga men också fria att våga uttrycka sina åsikter. Detta är något som flera av de intervjuade återkommer till. De påtalar att de värderingar och tolkningar som pastorerna har genomsyrar hela församlingen. Pastorerna har således ett ansvar för gruppens helhet och för vilka synsätt som ska råda inom ett samfund. Samtidigt har de en viktig funktion i att vara (kristna) förebilder och agera som en länk mellan församling och Gud. För Sofia blev det uppenbart att hon saknade en ledare, en pastor, i samband med sitt bröllop. Trots att hon inte hade varit medlem i någon kyrka på många år kände hon ett tydligt tomrum när hon och hennes blivande fru planerade bröllop:

När vi skulle börja prata om vilken kyrka och vilken präst blev jag så ledsen när jag insåg att jag levde kvar i en gammal föreställning av att i mitt gamla liv, innan jag kom ut då, hade jag... då hade man alltid en pastor. Man hade alltid en som var min herde [skrattar]. Det är så himla svårt att förklara men det är... det är återigen så här en lite pinsam sak att titta tillbaka på att vad innebär det... att man ska ha nån slags ledare. Det är så gammeldags på nåt sätt att tänka så. Men då insåg jag, nu när vi pratar om bröllop, att jag har ingen pastor. Jag har ingen pastor! Jag blev påmind om vad det var jag lämnat och vilka revor som finns kvar. Vilka tomrum som finns kvar. I vardagliga livet så ser jag dom inte eller låtsas inte om dom, men ibland blir jag väldigt påmind om dom. Det är som en fantomsmärta. Självklarheter som fanns där men som inte finns längre.

Sofia refererar till att "ha en herde". Herde är ett bibliskt begrepp som främst används för att beskriva Jesus position bland människorna, men det används också om betydelsefulla ledare inom församlingarna. Även Paula använder herdebegreppet när hon talar om pastorn i den församling där hon tidigare var medlem: "Men om pastorn är en person som inte kan ta ansvar för mig, inte kan viga mig i sin församling, som inte kan släppa in min familj och erkänna den som den är, varför skulle han vara min herde?"

I Sofias och Paulas liksom flera av de övriga intervjupersonernas be-

rättelser, blir det tydligt att en pastor är så mycket mer än en ledare för församlingen. Pastorn är en förebild, en person som står nära Gud, som har ansvar och som församlingsmedlemmarna har stort förtroende och tillit till.

Queera herdar och vikten av förebilder

Majoriteten av dem jag intervjuat talar om vikten av förebilder inom frikyrkorna i frågor som rör sexualitet och hbtq. Det kan vara personer med ledningsfunktioner, som pastorer, äldste, styrelsemedlemmar och diakoner. Det kan också vara personer som agerar förebilder, inger förtroende, som arbetar för mångfald och öppenhet i frågor som rör hbtq, relationer och intimitet. I majoriteten av intervjuerna har ledarskapets betydelse i församlingarna kommit upp och det framkommer tydligt att ledarskapet har en avgörande betydelse för huruvida man vågar vara öppen som hbtq-personer eller ej. Hanna beskriver det så här: "Församlingen är ganska liten och vi är helt klart det första hbtq-paret som är där, men i och med pastorns inställning och att hans dotter är flata är det på nåt sätt okej, vilket smittar av sig. Man får tycka som han och då gör man det i den frågan". Även Sam refererar till pastorns makt och inflytande i samband med att lagen ändrades 2009 och det blir tillåtet för samkönade att gifta sig. Det blev då en diskussion i församlingen; många var emot samkönade vigslar:

Flera i församlingen, föräldrar till mina vänner var väldigt tydliga med att vi ska inte ha samkönade vigslar i vår församling: "Om vi väljer detta så kommer vi kliva ur", liksom. Men vår pastor gjorde motstånd, med hans övertygelse så ska alla kunna få gifta sig, så om man kommer fram till att inte viga samkönade par i församlingen så behövde han gå ner i tid för att kunna fri-lansa vid sidan av för att kunna viga samkönade par.

Pastorns tydliga hållning ledde till att ett beslut fattades där samkönade vigslar blev tillåtna. Sam berättar också att han alltid har känt ett stöd i hans olika komma ut-processer, först som bi, sedan lesbisk och slutligen som trans:

Jag tror också att pastorn och några till förstod ganska tidigt, eller så här... såg mig hängla med folk och förstod väl att jag inte var hetero, ungefär så, och var nog ganska noga med att säga det, backa upp det och säga att vi var en fin grupp. För att de också visste att det fanns lite andra röster i kyrkan, liksom.

Även Pontus berättar med värme om hans pastors reaktion när han kom ut som bisexuell:

Han tog tag i mig en gång och sa: ”Jag hörde att du berättade det här, det var jättemodigt. Behöver du sätta dig och kolla på några bibeltexter så kan vi göra det så kan jag förklara hur man kan tolka det”.

Charlotta: På ett mer bejakande sätt?

Pontus: Ja, precis. Han sa att ”jag tycker det är helt okej, vi stöttar dig och ja, inga konstigheter”. Så han var verkligen stöttande och ville verkligen vara till hjälp.

Erik, som idag är runt 30 år, berättar att han insåg att han var gay för tre år sedan. Han reflekterar över varför det tog så lång tid att förstå och erkänna det, både för sig själv och omgivningen. Han säger konstaterade: ”Jag har aldrig haft några förebilder, jag har fortfarande otroligt få hbtq-relationer, vänskapsrelationer. Jag känner nästan ingen”. Jag frågar om han tror att det hade gjort någon skillnad om det funnits vänner eller förebilder och han svarar:

Ja, det tror jag verkligen [...] Många av de här tankarna som funnits i mig, att varför hittar jag inte nån, varför är jag inte tillsammans med nån, som jag tänkte under större delen av uppväxten, har ju haft olika svar, men det har aldrig varit på kartan att svaret är [att jag är] homosexuell. Så tänker jag kring det. Alternativet har inte ens funnits. Jag har inte sett det.

Samtidigt som många understryker betydelsen av att de ledande i en församling är bejakande i frågor som rör hbtq och att det finns en pastor

som man har förtroende för, påpekar flera också vikten av att själv agera som förebild: att våga stå upp för den man är och våga vara öppen som hbtq-person. Detta är något som även etnologen Susanne Lindström beskriver i sin avhandling *En kamp om rummet: En studie av heteronormativitet i Svenska kyrkan* (2005), där hon bland annat intervjuar homosexuella präster. Flera av de intervjuade i hennes studie beskriver vikten av att vara öppen med sin sexuella identitet för att underlätta för andra i deras identitetsprocesser: "Att vara öppen blir detsamma som att vara ärlig", sammanfattar Lindström (2005, s. 131). På liknande vis resonerar Herman när han säger: "Varje person som inte kommer ut gör det ännu svårare för nästa person att komma ut". För honom har det varit oerhört viktigt att i rollen som pastor arbeta med frågor som rör hbtq och att skapa en bejakande församling. Han fortsätter:

Varje gång som jag har pratat med konfirmander om killar och tjejer och sex och kärlek så har jag alltid berättat om mig själv och jag har alltid sagt att det är okej. Även om dom kommer från församlingar eller sammanhang där det inte är okej så får de höra min åsikt och det intressanta är att... nu finns det de som har kommit ut till och med som trans. Jag får bekräftelse på bekräftelse att jag var en av de viktigaste personerna, det jag sa och hur jag var, som har gjort att deras process inte behövde dröja eller si och så. Vi måste ha förebilder och vi måste ha exempel. Det kan inte bara vara teorier och nåt som händer någon annanstans.

Herman får återkommande höra att han varit en viktig förebild för många ungdomar. Jag undrar om han kan tycka att det blir krävande för honom att "agera talesperson" och vad han tänker kring att det inte är alla som orkar eller vill ta kampen. Han svarar:

Alla är ju inte frontfigurer. Om nån hade sagt till mig att "nu måste du stå på barrikaderna, krossa bilder som är förlegade eller lyfta fram en teologi som befriar", om jag hade fått hela det paketet förklarat för mig, då hade jag kanske inte orkat eller velat. Jag drevs av kallelsen att tjäna Gud som pastor. Det var mitt fokus, sen blev allt det här andra liksom med, men om jag hade

fått hela bilden lagd i mitt knä, att ”nu ska frikyrkan förändras och det ligger på dig”, aldrig!

Flera av de intervjuade vittnar om att det är svårt och energikrävande att i egenskap av homo/bi eller transperson driva hbtq-frågor. Herman, liksom flera andra, betonar vikten av att skapa gemenskaper med andra hbtq-personer, men också med allierade eftersom det är svårt att driva frågorna på egen hand. Jag återkommer i slutkapitlet till hur intervjupersonerna diskuterar olika strategier och tillvägagångssätt för att forma en öppen och tillåtande kyrka där alla är välkomna.